

Fizikai Szemle 1992/1. 1.o.

SZÉCHENYI ISTVÁN IDŐSZERŰSÉGE

Megemlékezés születésének 200 éves évfordulójára

Rev. Mustos N. István Sch. P.

Passaic, N.J. USA.

Széchenyi a mi tanítónk is

Amikor a magyar hon hosszú gúzsbekötött tespedésből igyekszik újra hallatni az élők szavát, amikor újra egy reformkor törekvéseivel igyekszik az új Európa földjén ismét elismert nemzetté válni, amikor újra erőrekapott szabad törekvéseit bizalmatlanság, kételyek gátolják a nemzet jobb jövője felé haladásban

- szabad legyen idéznem Széchenyi István szellemét és kegyelettel emlékezni a legnagyobb magyarra.

Ezen megemlékezést születésének 200 éves évfordulója ihleti, de nemcsak az ihlet hanem a kegyelet is kötelez arra akkor, amikor Széchenyi István tanítása az 1840-es évek után ezekben a hónapokban lett minden eddigi kornál időszerűbb: most minden munkaképes magyarra hallatlan nagy munka vár - ez volt Széchenyi állandó mondanivalója kortársainak; most a sokszor gyermekiesnek tetsző politizálás helyett a minden jóakaratot egyesítő összefogás jogos

- ez volt Széchenyi minden vágya - reménye; most nem ábrándozó vagy merengő álmodozásra, hanem kemény, kitartó, következetes munkára van szükség

- ez volt Széchenyi élete; most nem szíklátókörű és kiskaliberi könyöklőkre, tolakodókra, hanem látni akaró és tudó, gondolkodni képzett és gondolkodni merő "prófétákra" van szükség - és így. dolgozott Széchenyi egész életében; most nem magyarkodókra van szükség, hanem becsületes magyar elmékre és lángoló magyar szívekre - és ilyen volt elméje és szíve Széchenyi Istvánnak, a legnagyobb magyarnak.

Időszerűségének elemzéséhez és jobb megértéséhez:

(a) meg kell vizsgálnunk azokat a körülményeket, amelyek életét lényegesen befolyásolták, arra alakító erővel hatottak;

(b) alkotásainak egymásutánjában meg kell látnunk azt a fejlődést, haladást, amely mögött egy lángész gondolkodó, alakító ereje állt;

(c) írásainak gazdagságában fel kell lelnünk egy istenadta tehetség szinte prófétai tanítását, azt a szellemi örökséget, amellyel Széchenyi ma is tanítónk, a mának is van tartalmas mondanivalója, számunkra is időszerű élete mívelve.

Széchenyi István élete: szolgálat

Sárvár-Felsővidéki Széchenyi István gróf olyan család fia, amely családban a közjó szolgálata akár politikai, hadászati, tudományos vagy egyházi vonalon ismert

volt, mondhatnánk a közjó szolgálata "családi hagyomány"-nak számított.

Nagy-dédnagybátyja, György, esztergomi érsek, György testvéröccsének fiai Pál kalocsa érsek, György pedig mint hadvezér, a "törökök réme" kiérdemli a grófi címet 1697-ben. Az Ődédunokája a nagy irodalom- és írópártoló Széchenyi Ferenc, a Nemzeti Múzeum megalapítója, nemzeti íróink állandó és gazdagszívű pártolója, aki könyvtárát is a nemzetnek adományozza. Ferenc Festetics Júliával kötött házasságuk ötödik gyermeke István, aki 1791. szeptember 21-én Bécsben született.

A maga is nagyműveltségű édesapa igyekezett fiának, a nyíltesztű, tehetséges Istvánnak a legjobb nevelést biztosítani, abban az országban, ahol még sok kívánnivaló volt a köznevelést illetően. Oktatói közt ott találjuk Lunkányi (Liebenberg) Jánost, Poupár Antal francia papot, valamint Révai Miklós piaristát (aki a történelmi nyelvészetben tett szert nem kis hírnévre). Vizsgáit a pesti piaristáknál, a soproni bencéseknel, valamint a szombathelyi liceumban tette le, kétségtelenül kiváló eredménnyel.

Tanulmányait befejezve 1808-ban katonai szolgálatot vállal. Alig feltehetően azonban, hogy nála ez a lépés csupán kaland- vagy becsvágy eredménye volt, hiszen abban az időben az ilyen hozzáállás nem volt ritkaság. 1809 ápr. 6-án főhadnaggyá nevezik ki. Nála a szolgálatával járó szinte állandó helyváltoztatás kitűnő alkalom a tapasztalatszerzésre, ismereteinek a legszélesebb körökben való fejlesztésére. Közben a bátor, szinte vakmerő főhadnaggyot első kapitánnyá léptetik el, szaporodnak a kitüntetések is, az érdemrendek is. Ezidőtájt 1814-ben kezdi és élete végéig szorgalmasan vezeti naplóját, ahogyan egyik életrajzírója megjegyzi "páratlan következetességgel".

Ahogyan az akkori Európa napi történelmét állandó kisebb-nagyobb háborúk, hatalmi törekvések, egy Napoleon utáni Európa (1815 júliusi waterloo-i ütközet, Napoleon vereségével) kialakulása jellemezte, változik az ifjú gróf-katonatiszt életében: katonai szolgálat, szabadság, külföldi utazások és szinte állandó tapasztalategyűjtés, tanulás is.

1815-ben Olaszországba, az év őszén már Angliába, 1816-ban Franciaországba utazik. Mint a lovak nagy ismerője és rajongója 1816 április 17-én Ausztriában (Simmering határában) megrendezi az első lóversenyt, 1818-ban Bécsben értekezik az egyik bécsi folyóiratban a lótenyésztésről. 1818-1819 újabb olaszföldi út, hozzá Törökország, Görögország, Málta, Szicília.

1820-ban több időt tölt Magyarországon, látja nap mint nap a szomorító elmaradottságot. Lassan, de annál határozottabban érik meg benne az az életcél, amely a haza, nemzete életének előmozdítása, a reformkor nem annyira politikai, mint inkább gazdasági; kulturális, nemzetközi programja. Ebben az időben ismerkedik meg báró Wesselényi Miklóssal, felsőbükk Nagy Pállal, birtokos szomszédaival, kapcsolatuk életreszóló.

1821-től foglalkoztatja a Pest-Budát összekötő híd gondolata. Lassan rájön, hogy a katonai pályánál fontosabb feladatra szánta őt a Gondviselés. Nyugtalan utazási vágya most újra Német- és Franciaországba, majd Angliába viszi. Ezeknek az éveknek a folyamán, utazásai közben, az akkori Európa jeleseiivel való állandó kapcsolat és mindaz az elmaradottság, amelynek itthonjártakor állandó, érzékeny tanúja lehetett, megérlelte benne az elhatározást, hogy tehetsége és anyagi képességei szerint, ha kell egyedül is, megindítja azt, amit az ország "újjászületése"

munkájának tekint és amit, később a történelem a "magyar reformkor"-nak ír le. Ennek az elhatározásnak állandó "valóra váltása" -, ha nem is teljes befejezése - Széchenyi életműve, ma már újra nagyraértékelt magyar történelem, ugyanakkor a Széchenyi élettragédia is, amit lehetne nevezni - túlzások nélkül - magyar tragédiának is.

Ahogy az elhatározás egyre érett, úgy sűrűsödött életében az elötte álló, elvégzendő feladat. 1825-ben már Pozsonyban van az országgyűlésen, nagy feltűnést kelt a főrendi táblán magyar nyelvű beszédjével. Az országgyűlésen felemeli szavát a jobbágyság érdekében, 1826-ban tizkár ellen biztosító társaságot alapít, 1827-ben kerül sor a Nemzeti Kaszinóra, rendezi az első pesti lóversenyt, alakítja meg a Magyarországi Állattenyésztő Társaságot.

Elkezdí az 1828-ik év vége felé a Hitel című munka írását. Utazásai, rengeteg idő igényel társadalmi élete mellett már 1829 decemberében a Hitel kézírata kész, 1830 januárjában meg is jelent - és hatása felülmúlta írója minden várakozását, két éven belül négyszer adták ki. Ez év nyarán már a Duna szabályozását tanulmányozza, Vásárhelyi Pált választja mérnöknek. Dunai útjáról szinte egyenesen az országgyűlésre megy, ahol mindig magyar nyelven történnek felszólalásai. Hallgatósága is egyre nő, érdekeltőbb lesz.

1831-ben megjelenik a Világ, szeptemberben elkészül a Stádium tervezete (amelynek először a "Reformatio" címet adta).

A következő évben, 1832-ben tovább népszerűsíti a Pest-Budát összekötő híd gondolatát, de júniusban (1832) nagyon elkeserítette, amikor a helytartó tanács megtiltja a Stádium nyomtatását. Augusztusban már Német-, Franciaországban, valamint Angliában tanulmányozza a hajóépítés és folyószabályozás módszereit, megismerkedik Clark mérnökkel, megbízza őt a Lánchíd tervezésével.

Szinte szédítő, hogy mennyifelé van, hány emberrel tárgyal érdemlegesen, levelezik és nyomdára készen ír, tesz és lelkesít, munkára serkent másokat, biz meg munkával szakembereket, él a közügynek, emészti magát és ha nem is sok eredménnyel, igyekszik túltenni magát lelkileg a kudarcokon.

1832 decemberében Pest vármegye közgyűlésén a híd gondolatát viteti előre ismét, de 1833 januárjában már Pozsonyban mond beszédet a magyar nyelv ügyében, júliusban újra a Duna szabályozással van elfoglalva, most már mint az "aldunai munkálatok királyi biztosa". Szeptemberben a Tisza szabályozás a gondja, decemberben már Angliában van, a dunai zátonyok elhárítására vesz gépeket.

Közben - ilyen rohanó élet mellett nem csoda - betegség éri, de ez nem állítja őt meg, csupán lelassítja a munkáját. Most is új dolgokat tanul, ír, vitatkozik. Külföldön (ahol pl. a bajor király őt a "legjobb és legderekasabb magyarnak" nevezte) egyre több barátot szerez a magyar ügynek, egyre több magyart nyer meg hazájában a reform ügyének, amely reformon - amint jól tudjuk - először az ország belső gazdasági és társadalmi, valamint kulturális megerősödését látta és népe gondolkodásának a belső reformokra kész nevelését igyekezett minden írásával, szavával tettevel előmozdítani. Szorgalmazza a pesti kikötő és hajógyár munkálatait, augusztusban (1834) újra Dunán hajózik, tárgyal a Vaskapun való szabad átjárás ügyében.

1835 elismerésekben gazdag év: a felső táblán az országbíró és a nádor is dicsérik munkásságát, Erdély "aranytollat" küld neki, a vármegyék egymásután

ismerik el most már hallatlan szorgalmát, dicsérik az ország egyetemes javát előmozdító tevékenységeit.

1836-ban feleségül veszi özv. gróf Zichy Károlynét, Seilern Crescentiát. Ez év nyarán ismét ott van az Al-Dunán, de közben a "magyar nyelv érdekeiért harcoló" Széchenyi al-dunai vállalkozásához Bécs megtagadja a további támogatást, és így a magáéból igyekszik anyagilag - amit tud - segíteni, de a munkálatok mégis megakadtak. Segítséget kap azonban a gazdag Sina Györgytől a "Lánchíd" építéséhez.

1838 tavaszán súlyosan beteg, Cenkre megy, de nem áll meg a munkában. Legyen az a Nemzeti Kaszinó, Pest városa belügyei, az Első Hazai Takarékpénztár, a Kereskedelmi Bank, a Magyar Borismertető Társaság, amelyet ő alapít, vagy a Pesti Hengermalom Társaság, Széchenyi ott van, szavát, véleményét hallatja, támogatását biztosítja, vagy éppen ő maga a kezdeményező.

Az 1839-es pozsonyi országgyűlésen összesen 49-szer hallják őt felszólalni, de közvetítő szerepe az ellentétes oldalak között már nem volt olyan szerencsés. Mérséklete ugyan nem hagyta el, de azért egyik oldal sem tekintette őt a magáénak, őszinte jóakarata ellenére sem.

1839 november 18-án Pest megye közgyűlésén nevezi őt Kossuth Lajos a "legnagyobb magyarnak" amit a maga módján szerényen visszautasít ("Miért emel oly magasra, ahol nem tarthatom fenn magamat?"). Az 1840-es évek elején egyre jobban kiéleződnek a politikai viták, megfogalmazódnak a függetlenségi és reformtörekvések s ezzel az ellentétek is azok között, akik ugyanannak az egy nemzetnek legfőbb javát akarták, de útjaik, eszközeik, módszereik (világnézetük?) más és más volt. Ha benne is van Széchenyi a politikában és a közéleti szerepe folytán nem maradhat ki a politikai vízsodrásból, őt a gazdasági és a kultúrellet fellendítése érdekli elsősorban, a politizálás mindig csak segítsége abban, hogy befolyást, pártolókat szerezzen a tervek eredményesebb kivitelezésére, vagy anyagi támogatására.

1842-ben a Kelet Népe c. műve, jogkiterjesztést is, gazdasági reformokat is követelt, nem nyerte meg a közvélemény tetszését. - Ebben az évben az aldunai munkálatokat - pénzhiány miatt - be kellett szüntetni, a terv csak ötven évvel később valósul meg, de ez év aug. 24-én, amikor letették a Lánchíd alapkövét a sok-sok évi fáradozás sikerét érezte, és érezte vele az ünneplő város. Az 1843-as év rengeteg újságcikke, vitái megerősítették őt "irányvonalában", amit követni szándékozott a jövőben is. Konzervatív volt? Nem, mert nem vállalhatta velük a közösséget, náluk haladónak számított. A Kossuth féle irányzattal és magával Kossuth Lajossal, akinek nagybecsülését mindvégig bírta, egyszer egészen egyet értett, máskor érdes ellentétbe került. Kossuthot, mint a haladás hazafias hőst, Széchenyit pedig, mint a haladás lelassítóját vagy elodázóját (főleg főúri származására hivatkozva) leírni történelem-hamisítás és olyan elferdítése a tényeknek, amelyre csak egy történelmet csúszó-csavaró, ideológiáktól ittasult értelmezés volt képes a múltban. Több mint egy nemzedék tanulóinak kellett ezt így tanulni. Ma Széchenyit teljesen tisztázni (és a vele dolgozókat is újra elismerni), Kossuth érdemeit pedig tisztán, tárgyilagosan megfogalmazni, Bécs szerepét is "sine ira et studio" újra megírni - ez a mai történészek feladata.

Széchenyit az időnkénti kudarcok, ellenkezések nem állították le a munkában, bár idegrendszerét erősen megviselte az állandó munka. Munkája nem egyszer

küszködés volt., nem egyszer ádáz harc azokkal vagy azok ellen, akikért Ő önzetlenül tette, amit látnok elméje és érzékeny lelkiismerete követelt. Az 1848-at közvetlen megelőző évek is a lázas tevékenység évei, amelyekben szinte felfoghatatlan változatossággal foglalkozik mindennel, amiben látja országa, népe vagy az egyének javát: Tisza-szabályozás (1846), balatoni gőzhajózás, pesti-váci vasútvonal, a közlekedésügy általános rendezése, a nemzetiségi kérdés: - tervek, tanulmányok, tárgyalások, tettek...

1848 áprilisában már mint közlekedési miniszter rendezi "minisztériumát", tervezetet dolgoz ki az államrendéség megszervezéséről, ott van a július 5-én megnyitott országgyűlésen, szeptember 2-án beszédet mond (utolsó országgyűlési beszéde) a költségvetési vitán, de szeptember 5-én összeroppanva, orvosi kísérettel indul Döblingbe, - elmeógyógyintézetbe. Az események végzetes kimeneteléért önmagát tette teljesen felelőssé, a maga alkotta önvádak belső nyomásától, ha idővel időre kissé felszabadult, lelkére végzetesen ránehezedett egy egész nemzet szomorú sorsa, a szabadságharc kegyetlen megtorlása. A lassú belső tisztulás, a helyreálló egyensúly (vagy annak látszata) 1851-től kezdve újra kézbevehette vele a tollat. Az írás, a lassan szaporodó látogatók, a cenzúra megkerülésével kiadott, írások. vagy a hatóságok által elkobozott kéziratok (erre az időre esik a "Nagy Magyar Szatíra", a fiához intézett "Intelmei", a "Hunnia", a "Blick" - 1859-ben, cikkei álneven a "Times"-ben, írásai számos európai lapokban) egy magát meg-nemadó, a helyzettel megalkudni nemtudó harcost, hőt mutat be az egész akkori világnak, az utókornak is.

1859-ben a döblingi betegszoba. szinte fogadó-iroda, amely nem került el az osztrák rendéség figyelmét sem. Éppen egy politikai tanulmányon ("Hangzavar és Vakság") dolgozott, amikor 1860 március 3-án a rendéség négy és félórás házkutatást tartott szobájában. A házkutatás, írásainak elkobozása, a rendéség érzéketlensége (élén báró Thierry rendésminiszterrel), Bécs "kifinomult" terrorpolitikája, -- amelynek minden mérgéből kapott jó adagot -- a végső kétségbeesésbe zavarta. Április elsejétől nincs naplófeljegyzése, április 6-án még asztalánál megvendégeli hí séges öreg szolgáját, április 8-án hajnalban halott.

A rendés jelentés, a hivatalos gyászjelentés, még a történelem elbeszélése is jelölheti a halálesetet öngyilkosságnak, az igazmondó kegyelet egyszerűen csak mondja. azt és írja azt, hogy az a fáklya, amely az éjszakáját alvó magyar eget bevilágította, amely akkor is világosságot adó lánggal égett, amikor már gyertyát gyújtani is veszélyes volt, az a fáklya teljesen elégett, de a történelem csodájára, lángja, amely ma is ég, ma is világosságot ad mindazoknak (de csak azoknak!), akik ugyanavval a szenvedélyes hazaszeretettel és egyben az észre hallgató higgadtsággal akarnak a haza javán önfeláldozón munkálkodni. (Cf. "Kelet Népe" p. 152-154, ahol Széchenyi a külföldön elért eredmények; jólét, szabadság és társadalmi fejlődést idézi mint törekvéseinek állandó példáját).

A Széchenyi-életmű összetevői

Szükséges még Széchenyi István örökségének megértéséhez, életének végigtekintésén kívül azoknak a hatásoknak ismerete is, amelyek életét lényegesen befolyásolták, úgy hatottak rá, hogy összhatásuk eredménye Széchenyi munkásságán keresztül a kor történelmét is alakította.

(1) Már a szülői otthon, nagyevő házaik emlékével, arcképeikkel a falakon, egy olyan jellemalkotó környezetet jelenthettek az ifjú Istvánnak, hogy talán már kamaszkorában megfogalmazott az elhatározás arra, hogy nem marad el a jó példájától. A minden iránt fogékony, tehetséges tanuló kétségtelenül megtanulta értékelni mindazt, amit édesapja, gróf Széchenyi Ferenc tett a magyar írók hazafiak támogatására. Jól válogatott tanárai is felismerték benne a nyílt színi tanítványt, talán meg is érezték annak ígéretes jövőjét. Ennek a kornak magyar tanárai, paptanárai már túljutottak a hitviták útvesztőjén, Európa (nem a monarchia) kibontakozó tavaszának képviselhették szellemi áramlatait, tették le alapjait a megújuló nyelvnek, adták a kulturális megújulást a reformkor igyekezeteinek. Minden, amit gyerek fejjel látott, hallott és tanult, nem múlt el nyom nélkül, gondolkodását, későbbi észrevételeinek, megfigyeléseinek, tanulmányainak érzékenységét, jellegét alakították.

(2) Fiatalon katonatiszt lesz, akinek ezer lehetősége volt csak az maradni: ívelni felfelé a katonai pályán. Erre megvolt tehetsége, műveltsége, társadalmi rangja és időnként a kedve is. A külföldön tett katonai szolgálat azonban egy idő után rávezette az élesszemű tisztet arra, hogy vendéglátók, szállók, fogadások, szép lányok mellett meglássa azokat az értékeket, amelyeket nem találhatott meg azon a Magyarországon, ahol fosztott a török, élcskődött az osztrák, dicsőlt vagy csak pipázgatott a magyar úr, sínylődött a szegény nép, aki sem munkájához, sem életének fellendítéséhez nem kapta meg a legalapvetőbb képzést sem.

A katonai életet váltotta civil életben szabadabban, kötetlenebbül tett külföldi utak, közben kötött új barátságok, új összeköttetések, majd meglátások és ami mindennél fontosabb állandóan alakuló új tervek és egy életre szóló elhatározás: megkezdeni és szívós nekifeszüléssel mindent megtenni, hogy nemzete is ott legyen, ahol a többi európai, nyugati ország. Egy két lelkes társ, úti kísérők kivételével elég egyedül van, az is marad akkor is, amikor máj eredményei lelkes tömegeket fordítanak feléje. Érzelmi élete, szerelmei sohasem foglalták le teljesen egészen, mindig időt, teret és erőt hagyva annak az állandó, hihetetlen szorgalommal kifejtett munkásságnak, amely a maga nemében szinte páratlan történelmünkben.

Külföldi utazásai eleinte a tudásszomj, a látni akarás, a táguló látókör vágyának levezetője, de egyre jobban azért járja a külföldet, hogy útjai minden napján valamit felfedezzen, valamit tanuljon, valamivel gazdagítsa azt a tudását, amellyel majd otthon is gazdagíthatja országát. Nemcsak egy-egy ötlet, meglátás, valaminek a megtanulása, hanem komoly tanulmányok, tervek, tervrajzok, műszaki leírások, s egy állandóan fokozódó vágy, amivel hazatér: ami ott külföldön jó, értelmesen átültetve, a helyi viszonyokhoz alkalmazva, tehát helyesen meghonosítva majd a jövőben boldogulására szolgál népének is.

Bármilyen alkotását vagy éppen csak kezdeményezését is nézzük, sohasem tett vagy csak éppen javasolt is olyant, amiből mégcsak közvetve is nagyobb előnye vagy haszna származhatna neki, mint bárkinek honfitársai közül, de áldozott annyit saját jövedelméből, idejéből egész életében, amelyre még ma is csak az őszinte hála kifejezésével gondolhatunk.

(3) 46 éven keresztül hűségesen vezetett naplója élve bizonyíték arra, hogy minden nagy és maradandó alkotás, legyen az egy értekezés, könyv, intézmény létesítése, mérnöki, építészeti alkotó munka, a mű kezdetekor: aggodalom, sejtélem

és sokszor hálátlan részletmunkák láncolata, amelyben a mi leleplezésekor készek vagyunk elfelejtkezni az álmatlan, átvirrasztott vagy átdolgozott éjszakákról, a kishitűek mindenütt felburjánzó okvetetlenkedéseiről, az ellenkező mázsás gátjaitól, az ellenségeskedő pimasz gáncoskodásairól. Pedig Széchenyi életműve minden szakaszában bőven volt része mindezekben.

Széchenyi életművében és egyúttal számunkra oly lendítőerejű korszerűségében talán éppen az a legfontosabb, hogy amit tett megfontolással, emberi, de mindig logikus bölcsességgel tervezte, szívós keménységgel, páratlan szorgalommal kivitelezte és a közvéleménytől, siker-vágytól, elismerésre való éhségtől függetlenül fejezte be, ma már láthatjuk szinte egyetlen megfontolástól mozdítva: evvel előre viszem hazám annyiak által cserbenhagyott, elhanyagolt ügyét, mert az amit teszek, az segít rajta, és mert ha én most nem tenném, talán senki sem tenné! (Ez nem idézet, csupán gondolatainak összegezése.)

(4) Nem mellőzhetjük azonban annak vizsgálatát sem, hogy hogyan befolyásolta ő a kételkedő, a hitetlenkedő vagy politikailag ellenkező serege. Kétségtelen, hogy ha módját találta, igyekezett ügyének, meggyőződésének a megbékélés hangján válaszolni. Ha az ügybuzgóság vagy ügyének igaza, az igazságnak fölényes ereje el-el ragadta ő - tudott erélyesen, keményen is fellépni - ezt teljesen meg lehet érteni, és már akkor is tisztelni kellett volna. A kutya azonban ugat akkor, ha a szekér halad, s bizony az akkori reformkori világban nagyobb volt a kutyasaporulat, mint a szekérgyártók száma.

(5) Egy annyit utazott, rengeteg ismeretséget szerzett, befolyást élvezett, ezrek által tisztelt embernél könnyen lehetne föltételezni azt, hogy lassan azok befolyása alá kerül, akik vele dolgoztak, akik munkájától, szorgalmától is függtek az ő "cégjelzésével" véghezvitt művek. Talán egyik legszembevetőbb vonás a Széchenyi-féle szellemi arcképen az, hogy mindvégig fenn tudott tartani egy olyan fölényes függetlenséget dolgaiban, amire szinte alig található példa szellemi nagyságok életében. Nem az volt számára fontos, hogy mivel tetszen vagy mivel nyerjen nagyobb népszerűséget, hanem hogy mi az a valóban kivihető, és mi az, amivel a legmesszebbmenően hasznosítható, és mi az, amivel a legcélravezetőbben javíthatja a magyar életben az életadó vérkeringést. Úgy is fogalmazhatnánk mindezt, hogy magasabban állt mindenkinél, hátrahagyva a gyengébb hegymászókat, olyan magasságokra jutva, ahonnan - amikor idegrendszere felmondta a szolgálatot - zuhanása csak végzetes lehetett.

Van az elért eredményeknek, a jól végzett munkának, a végbevitt nagy tetteknek egy a végzőjére gyakorolt hatása: megnő vágya, szomja még többet, még eredményesebbet tenni. Valahogy az eredmények még többet követelnek, soha sem lesz elég, ami már kész, mindig többet akar a holnap, és versenyre kel a tegnappal a máris zsúfolt ma. Ez azonban egy idő múlva felőrli a legerősebb idegrendszert is, felemészti az erőt, mielőtt az önmagát pótolná.

(6) Ez a példátlan önmagával való versenyfutás bírta rá Széchenyit egyrészt arra, hogy szinte túltegyen minden egyes új tervének megvalósításában önmagán, másrészt készítette elő azt a belső összeomlást a dolgok politikai és hadászati kudarcai idején, amivel ő az egész tragédiáért önmagát vádolta. Egy érdekes és lesújtó lelki kettősség: szinte egy egész nemzet fellendülésének gondját vállaira vette és derekasan viselte, de amikor tőle teljesen független okokból a fekete felhők

lezúdulnak a nemzetre, mint pusztító vihar, nem a villám, amelynek dacolva ellenállt, hanem az árvízzé dagadt szennyes eső mosta el a minden viharral dacolni elszánt óriást. Még nem is egyszer halljuk a döblingi ketrecbe zárt oroszlán kétségbeesett ordítását. Ha körmeire is ismeri csak, de megrettegi őt Bécs, és végezni is csak úgy tud vele, hogy börtöne védtelenségében a halálba hajszoja. Öngyilkos lett Széchenyi? Hányan haltak meg századunkban börtönökben, és öngyilkosoknak jelentette őket a mindent eltörő tinta és papír? Öngyilkosnak merné-e nevezni őt bárki is, ha meggondolja, hogy az elmegyógyintézet reménytelen légköre, a belső aggodalmak fojtogató nyomása és a bécsi titkos rendőrség állandó jelenléte gyilkosabb volta megtört idegzeti embernél, mint egy kivégzőosztag golyója vagy a guilottine éles pengéje. És még egy kérdés: a bécsi rendőrség mindent felkutató szobájában és pont egy pisztoly hagytak volna a "nagy összeesküvésnél"?

(7) Végül összetevője, talán legfontosabb eleme Széchenyi életművének vagy inkább a Széchenyi korunkhoz írt üzenetnek: vallásossága. Nem egyszer érzi a vallásos elkötelezettség súlyát, nem egyszer a lelkiismeret furdalását azért, mert nem úgy él, ahogyan katolikus hite és annak erkölcsi rendszere azt elvárná. Mindazt elfogadja, amit az Egyház tanít, de az erkölcsi élet szigorúsága gyakran tette őt próbára. Ha nem is tudott mindig úgy viselkedni, ahogyan azt keresztény életészmé megkívánja, bűven ostromozza magát önvádaskodóan. A lelki életben is önmaga legjavát akarja adni, de ember volt, nem mentes az élet kísértés, keserves óráitól.

Imái, amelyek írásban is ránkmaradtak egy olyan elrehaladott, gondolkodó, elmélkedő lelkiéletre tanúskodnak, amelyben a lélek nemcsak az alázat nehézkes útjait, de a lelki Isten-közelség élményét is jól ismeri. Csupán egy példa az istenfélő Széchenyi István imájából: "Mindenható Isten, hallgasd meg mindennapi imámat. Töltsd meg szívemet angyali szeretettel irántad, hazám, embertársaim és honfiaiim iránt. Világosíts meg egy kerub lángszellemével, erős eszével. Engedd a jövőbe pillantanom, a jónak magvát a gonosztól megkülönböztetnem. Add tudtomra, mit tegyek, hogy egykor neked a reám bízott tőkével beszámolhassak. Gondolkozni és dolgozni akarok éjjelnappal egész életemen át. Vidd sikerre, ami jó; tipord el csirájában azt, aminek rossz gyümölcse lehetne. Nyújtsd segítségedet, hogy minden heves indulatot elnyomhassak magamban. Engedd, hogy igaz lelki alázattal tekintsek mindenre a világban, és fogjak hozzá mindenhez. Imám ne csak szóban, ha nem tetteimben is megnyilvánulhasson, és bocsáttathassék szüntelenül a világba. Ámen."

Széchenyi közöttünk él, nekünk szól

(1) Széchenyire, eszméire végül is minden tolmács helyett - azt hiszem - őt tud legjobban beszélni; korszerűségét pedig hitelesen úgy mutathatjuk be legjobban, ha őt magát szólaltatjuk meg, mintha nekünk szólna. Hogy miért van jogunk őt ma is mint "kortársat" idézni, ő maga mondja meg a Hunnia c. írásában: Kíméletlenebb fölfedezéssel, keményebb ítélettel, mélyebb vágásokkal, úgy hiszem, senki sem illette, sem bírálta, sem kínoztta a magyart, mint én rokonvére; de azért kivégzésre, eltörülésre mégsem tartottam, mint annyian, kik iránta korántsem mutatkoznak oly szigorúan, mint a milyen engesztelhetetlen én valék. De én elöttem - midőn nyomozásaim tévedtségig kínzó habzásai közt nem tudtam csalni magam, mily szánakozási mélységre süllyedt nemzetem, s én szerencsétlen tagja vele együtt, s pillanataimra álom, csend lelkemre nem szállott - én elöttem, mondom, megnyitotta

a honszeretet Istene azon mélységet és jövőndét, melyben én boldog hazám még el nem szenderült életsziráját s egykori felfényesülését láthatnám,.. (Hunnia, 124, írta 1835-ben, közli Török J. 1860, id. Környei Attila: Széchenyi István Gondolatainak Gyűjteménye, 1991 Budapest, p. 15. NB.: Az alábbi idézeteknél 1. röv.: K. A. Gond. oldalszám jel.)

Minden kezdeményezésében, tettében és terveinek végrehajtásában az él, amit olyan tisztán fogalmaz meg a "Kelet Népe" (II. kiad. 1841.) c. munkájában: "Mióta élek, kimondhatatlan vágy létezik lelkemben, Magyarország kifejtése, a magyar nemzet feldicsőítése él minden csepp véremlenben..." (Kelet Népe, 21, id. K. A. Gond. p. 16.) Vagy még rövidebben: "Mindazt, amit tevék, egyedül azért tevék, mert magyar vagyok." (Kelet Népe 263, id. K. A. Gond. p. 16.). Amikor a fentebb idézett "Kelet Népe" is papírra került mondta 1841. április 21-én: "Éveim hanyatlanak, erőm fogy; de azért míg lehel kebleml, míg dobog szívem, jutalmazza bár siker jószándékú fáradozásaimat bár ne, s bár nyerjek köztetszést bár ne, ezentúl is erőm szerint és hí kebellettel eljárndok mindenben, mit honunk valódi előmenetelére üdvösnek tartok." (1841. ápr. 2, A zempléni kaszinóhoz, Levelei III/90, id. K. A. Gond. p. 16.)

Ami talán a legalapvetőbb és leglényegesebb Széchenyi összetett jellemének, sokoldalú tevékenységének megértéséhez az az ő őszinte, önzetlen, önfeláldozó viselkedése, amely nem ragadtatta el magát sikerei idején, nem vakította el őt, amikor ünnepelelék és nem mutatott egy cseppnyi félelmet sem, amikor szembe kellett néznie az élet sötét napjaival. Nyilvános élete sohasem viselte a színészkedés olcsó jelmezeit, magánélete - ha egyáltalán beszélhetünk az ő esetében ilyenről - egy áldozatos szolgálat jellegét viselte, rejtelem, titokzatosság nélkül. Születése szerint - egy gazdag nemes úr, életművét nézve egy nemzet jólfelfogott érdekeit állandóan munkáló lángész, egyben hí séges napszámos, aki viselte a nap hevét és terhét, panasz és ellenszolgálatás nélkül a sírig.

Ma ebben az önzetlen, hálát, jutalmat nem váró áldozatvállalásban kell megtalálnunk és meghallanunk a nekünk szóló Széchenyit - a ma is korszerű államférfit, a vezető egyéniséget.

(2) Széchenyi műveiben - kora irodalmi szokásait is követve - még a leggyakoribb gazdasági írásaiban, technikai tárgyú értekezéseiben is a gondolkodó, a bölcselő megközelítésével beszél az olvasóhoz, a hallgatóhoz, meggondolásai nemcsak hatalmas olvasottságot, de gondolatainak rendezettségét, gondolkodásának mélységét árulják el. A következő idézetek szabadon választott "minták" s nem szándékoznak bölcselést rendszerezett ismertetést adni.

Amikor egy nemzeti temető javasol (ahol a nagy elődeink megtisztelést és nyugodalmat nyernek) így ír: "Bús és komor az emberiség sorsa, s még a legerősebbnek lelke is meg borzad, ha pillanatilag felgördülnek annak kárpitjai. Embersorsával lehet ő leg kibékülni, s elszánással élni emberileg, marad is azért a földi legfőbb bölcsességnek öszvege." (üdvlelede 3, K. A. Gond. p. 33)

Egy megfontolt társadalom-bölcsélet bevezetője is lehetne a következő idézet: "A tökéletesség azonban - s ezt nem kell sohasem felejtenuk - mindenütt elkerüli az embert. Tökéletes országlás s kormány, tökéletes társasági s házi rend, tökéletes gazdasági s kereskedelmi systema, mind annyi chimaerák (= szörny, rémkép). S így embersorsunk - mely annyi előre látható s nem látható eset által zavartatik - sem

Lehet a sokszor igen-igen keserű ment; ennél fogva megelégedésre törekvő vágyink sem érhetik el a tökéletes, hanem csak a lehető lelki függetlenséget. S irigylésre méltónak mondhatni, ki az emberiség ezen legdicsőbb hatáskörében némi sikerrel fáradozott; mint boldognak azon hazát, melyben a nagyobb rész méltán örülhet létének." (Világ 61, K. A. Gond. p. 34)

Naplójában biztatóan ír, megfontolandóan a ma természettudósainak is: "Meggyőződésem, hogy a természet titkainak felfedezésében - fürkésző értelmünk megszervezése után, mellyel Isten bennünket ellátott - máris hatalmas lépést teszünk előre, de még mindig 999 nagyobb lépés lesz előttünk, amíg majd ama határhoz érünk, ahol gondolkodó képességünk számára sötétedni kezd. Boldog jövőnk nemzedék! a mienknél nagyobb és általánosabb tudástok türelmesebbé, szelídebbé, erényesebbé és következőkép boldogabbá tesz majd benneteket, mint mi vagyunk - fogadjátok szívesen szürke elejitek egyikének üdvözlését, kit a mindenható Isten annyi belátással és világos gondolkodással áldott meg - amiért Néki mindörökké háládatos marad -, hogy e néhány szót már az 1825. esztendőben leírhatta." (Napló, Szerk.: Oltványi A., Gondolat kiad. 1982, p. 384)

Egy állandóan gondolataiban élőkeresztény erejű derű látás is teret kap írásaiban: "Én azt hiszem, hogy az emberi ész előre halad és hogy az idő megjön valaha, ámbar késő is - mikor az emberiség rabláncai el fognak töretni. - Ha ez a hit engem minden gondolataimban és cselekedeteimben nem serkentene és nem vigasztalna - sokszor bú, a rossz kedv és most a mejj fájás és a gyengeség -- szinte megölne." (Levele Wesselényihez, 1826. szept. 16, id. K. A. Gond. p. 36)

Talán nemcsak "bölcs mondás" hanem az egyik legsúlyosabb magyar valóság a közismert mondat, érvényes volt akkor, szinte "több mint időszerű" manapság: "... rajtunk senki sem fog segíteni, de nem is segíthet, mint mi magunk..." (Hírlapi cikkei II. 273, id. K. A. Gond. p. 32) Napilapjaink mottója lehetne ez a sor, mert alig hiszem, hogy van más életünkben valóbb gyakorlati igazság...

(3) Pontosan ez a magunkra-hagyatottság sarkallja Széchenyit a szinte megállás nélküli, szorgalmas tanulásra és mások munkáltatására: "Minden magabiztos, nagy és nemes a természetben rejlik. Aki egészen egyszerűen, anélkül, hogy hamis benyomásokkal tévesztené meg magát, az a törvényei szerint cselekszik - minden dolgot jól fog csinálni. Ehhez azonban visszavonhatatlanul hozzátartozik az elmélyülés, a kitartás és a hi maradás talentuma" (Napló, szerk. Oltványi A. - Gondolat kiad. p. 38.) - írja fiatalon naplójában, már fiatalon, 23 éves korában.

Nem a sok politizálás, hanem a szorgalmas munka, amely alapját adja a boldogabb kifejlődésnek: "... a munka és szorgalom - mi csak szavakkal más, de magában nem egyéb mint az ember szünteleni küzdelme az anyaggal - alkotják az egyeseknek, mind nemzeteknek egyedüli biztos és tartós boldogsági alapját..." (Garat, 50, írta 1842-ben, id. K. A. Gond. p. 32.)

A szorgalom nála nagyonis öntudatos valami; amit tesz kitartóan teszi; elszánt munkása a magyar jövőnek: "Szorgalmasan dolgozom - s önértetesen. Ha lenyírók a szárnyamat - járok majd a lábamon; ha azokat is levágják, a kezemen járok; ha azokat is kitépik - hasoncsúszok!" (Napló: 1832, júl. 26, Oltványi i. m. p. 710)

A munka viszont csak akkor "értelmes" ha a közjót is szolgálja, írja egyik levelében Károlyi Györgyhöz: "... van e más boldogság a földön, mint szolgálni a hont, munkálni hazánkfiáiért és ezáltal előmozdítani az emberiség végcélját? A here

szánakozásra méltó. Irigységet egyedül a dolgos méh gerjeszthet! Kinek dolga nincs, annak kín az élet - és talpraesetten mondja a magyar: hogy csak az örvendhet, kinek jó a dolga!" (Levelei III. 713, id. K. A. Gond. p. 60.)

(4) Széchenyi magatartásával, gondolatainak kivitelezésével is hagyott ránk ma is megfontolandó örökséget, jellemével követendő példát. Ha tudatában is volt tehetségének, naplójában lejegyzí: "Nem, mi nem születtünk reformátoroknak - elöb mi magunkat kell megreformálnunk. Látogatnunk kell az alázat, az önmegtagadás iskoláját." (Napló: 1826 dec. 10, Oltoványi i. m. p. 497.)

A "Hitel"-ben szinte hitvallásként beszél a haza szolgálatáról, mint a férfiúi eszmény megvalósításáról: "S ha valamely tudomány méltó és férfihoz illő bizonyosan annál dicsőbb nem lehet, s egyszersmind édesb, mint embertársai java s boldogsága okainak nyomozása s kifejtése. Dicsőbb nem, mert, az erénynek, mely szó erőből származik, legnagyobb fénye az, hogy az erős nem egyedül akar megelégedett lenni, örvideni, szerencsésnek érezni magát, ami magányosan lenni nem is tudna; hanem hogy másokon is segíteni törekedik, jóléte kezét nyújt, s többeket kíván boldogságra juttatni. Csak a gyenge szereti önmagát, az erős nemzeteket hordoz szívében!...." (Hitel 22, id. K. A. Gond. p. 57)

Az élő dolgozó, a tenni akarókra van szükség: "... hazát nem alkot holt föld, hanem élőember..." (Hunnia, 101. id. K. A. Gond. p. 87)

Lényegesnek tartja azt, hogy összefogjunk, együttes legyen erőfeszítésünk: "Egy olyan országban, melyben oly csekély a közösségi szellem, mint a mienkben, ahol mindenki csak magával törődik, és a közre nem gondol, véleményem szerint valamilyen egyesítés kezdete lényeges haszonnal jár: mert több embernek olyan vállalkozás is könnyű, mely a magányosnak lehetetlen marad." (Napló, 1823 dec. 24. Oltoványi i. m. p. 322)

Újra és újra igyekszik rávenni honfitársait arra, hogy mi veljék önmagukat a haza érdekében, hogy többet tehessenek népünkért: "A tudományos emberfőmennyisége a nemzet igazi hatalma... Nem termékeny lapály, hegyek, ásványok, éghajlat teszük a közérő, hanem az ész, mely azokat józanon használni tudja." (Hitel, 178. id. K. A. Gond. p. 151.)

(5) A mi korunk történelme bizonyíték arra, hogy mennyi változatát lehet adni a "haza" és a "hazafias" szavaknak, s mennyi félrevezető magyarázatot már akár a mi nemzedékünk is. Amit Széchenyi értett ezeken a szavakon, azok ma is igen tartalmasak számunkra, jelentésüket egy élet munkásságával pecsételte meg: "Én Magyarország férfias felvirulása után. sovárgok. Minden, bármi hasznos legyen is egyébiránt, mi e végcélhoz nem vezet, nem közelít, nem elégíti ki lelkem szomját." ("Adó és két garas", 111, id. K. A. Gond. 22) vagy Tasner Antalhoz írt levelében: "... szeretnék meghalni és élni is. - Az első mint egoista, a másodikat mint hazafi." (1835 márc. 19, Leveli L, 611, id. K. A. Gond. p. 25)

A hazáért semmiféle áldozat sem sok, azért ami a hon., semmiféle munka sem túl sok: "... mert csak a gyáva engedi süllyeszteni magát, midőn a bátor még a halállal is szembeszáll, mivel nemzeti élet nélkül ocsmány pálya a rideg élet; és eképp a magyarnak is ha magyar, a férfiúnak is ha férfiú, és azért mert magyar, mert férfiú, veszni, vagy meg kell menteni fajtaját, a magyarságot, ha szívverét kellene is áruba bocsátani bár" (Kelet Népe 127, id.: L. A. Gond. p. 62)

Tudja azt, is, hogy sokan visszaélnék a haza és a hazafiság eszmei jelentésével:

"Oh dicső hazaóság, te az egek legnemesb magzatja, ki a halhatatlanok sorába emeled az anyag fiait, mennyi rút, mennyi aljas bűvik meg tisztos palástod alá, s hány ocsmány szégyenfi, mert ajkán nemzeti szó peng, ékeskedik címeddel!" ("A Magyar Akadémia körül", 45 id. K. A. Gond. p. 83)

Hogy küzdelmeiben Széchenyi magát és az országot is nagyon egyedül érezte az bizonyos. Az egyedüllét érzete ma sem ismeretlen, történelme folyamán a magyar ezt nagyon sokszor érezte "bőven tapasztalta". Tudta is, hogy a magunk erejéből építhetjük csak fel a nemzet jövőjét. "... senki a tágos világon rajtunk segíteni nem fog, ha értelmi súlyunk s férfiúi tenyerink nem; s így az értelmi súlyt, mely megint Nemzetiségünket nemesíteni s emelni fogja, jobban-jobban kifejteni s a hazánkban lévő számos henye kezét egyesíteni; szóval: a nemzeti tétek rugósságát, vagy a közlelket felébreszteni, az amit akarunk." (Világ, 327-328, id. K. A. Gond. p. 86.) vagy egy más megnyilatkozásban: "... nemzetnek erénye s felsőbbsege csak annyiban van, amennyiben lehet legtöbb tagja ugyancsak betölti saját helyét férfiúlag és szeplőtlen." ("A Magyar Akadémia körül" 38-39, id. K. A. Gond. p. 86)

Nemcsak a közeli vagy a távoli jövőre gondja, de kegyelettel emlékezik azokra is, akik már megtették a történelem által kijelölt kötelességüket: "...azok, akik a vérpadon lehelték ki a lelküket, egyáltalán nem hiába haltak meg, mert az igazság és a szabadság mártírjai mindazon népek védőszellemei, akik semmi áron nem akarnak szolgaságban élni." ("Diszharmónia és vakság" 65, K. A. Gond. p. 102)

Nem vérpadon halt meg, de amint élete egy egész nemzet jövőjének szolgálata volt, úgy halála is bármily körülmények között is végződött élete - áldozat volt, azért a szent ügyért, amelyért már többet nem dolgozhatott...

Egy élet, amely tovább él...

Kétszáz éve adta a Gondviselés hazánkban a "legnagyobb magyart" . Nagysága a nemzet életében óriássá nőtt, életének tragikumuma a magyar nemzet megismétlése történelmi "balsorsának" szerves része.

Számunkra korszerűsége abban, hogy tanítása, teljes összhangban az a dolgos életével és alkotásaival, egy haza, egy nemzet boldogabb jövőjét mozdította elő, mozdítja elő ma is a lángész nemzedékeket lelkesítő, tanító, irányító erejével. Amit 150 évvel ezelőt mondott, írt és tett az ma is (mutandis mutatis...) élő valóság, az ma is időszerű - nem az egyes tervezetek vagy az alkotások technikai vagy tárgyi kivitelezésének módjaiban, hanem- abban az egész nemzet érdekeit, javát és jövőjét szolgálni vágyó elkötelezettségben, amihez hasonló ritkán látott a magyar történelem.

Terveinek alapos átgondolása, eszközeinek célravezető megválogatása, a megvalósítás kitartó munkálása az újkor nemzetközi történelmében is szinte egyedülálló és ma is élő, lelkesítő és követendő példája annak az igazi magyarnak, aki életcéljává ezt tette: "...életem minden pillanata hazánk előmenetelére, gyarapodására s nemesb kifejlésére fogom színtén s lehelletem megszüntéig szentelni." ("Levelei", II. 301, K. A. Gond. p. 15.) ... és ezt tette egy életen át, hittel, hűségesen, haláláig, és ezért él ma is közöttünk lelkesítő szelleme.

"Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dús élte kincsét, ámbár napja múlt

Hanem lerázván, ami benne földi,
Egy éltetÉeszmévé finomúl,
Mely fennmarad, s nÉttön nÉtisza fénye,
Amint idÉben, térben távozik;
Melyhez tekint fel az utód erénye:
Óhajt, remél, hisz és imádkozik."
(Arany János: Széchenyi emlékezete, 23. vsz.)

IRODALOM

Eredeti magyar munkákból egy külföldön élÉmagyarnak kevesebb forrásanyag áll rendelkezésére, mint az otthoniaknak. Még egy ilyen leszi kített témakörben is mint "Sz. I. korszeri sége" megtalálhatja az olvasó ezeknek a korlátoknak a nyomait. Ahol hiányzott a megfelelőforrás vagy a tudományosság kellékeit hiányolni lehetne, ott mentse ki az összeállítót az a tény, hogy dolgozatának minden sorát egy kisdiák kora óta egyre erÉsödÉ Széchenyi iránti Észinte rajongás vetette papírra. - A felsorolt munkák követik eredeti megjelenésük idÉrendjét:

Széchenyi: VILÁG, Pesten 1831 (Reprint, Bpest 1984)

Széchenyi: STÁDIUM, Lipcsében 1833 (Reprint, Bpest 1984)

Széchenyi: A Kelet Népe, Pozsony 1841, (Reprint 1985)

Pintér JenÉ: A Magyar Irodalom Története, Frankín Társulat, Bpest 1926

Dr. Mateka Béla: Széchenyi Intelmei, KIE Szöv. kiadása, Bpest (1940")

Csapodi Csaba: A legnagyobb magyar, Bpest 1941 - Nemzeti Könyvtár kiad.

Fekete József és Váradi József (összeállítás) Széchenyi Vallomásai és Tanítása II. kiad. "Studium", Bpest 1943.

Kosáry Domokos: Széchenyi Döblingben, II. kiad. - MagvetÉKönyvkiadó, Bpest 1981

Napló - Széchenyi István, II. kiad - válogatta: Oltványi Ambrus, Gondolat 1982.

Kunszabó Ferenc: És ég az oltár - Széchenyi István életmíve, Szépirodakni Könyvkiadó, Bpest 1983.

Kunszabó Ferenc: Itt alkotni, teremteni kell - Széchenyi István eszmevilága, MagvetÉKiadó, Bpest 1983.

Széchenyi István, Wesselényi Miklós: FeleselÉnaplók - Egy barátság kezdetei. Válogatta: Maller Sándor, Helikon, 1985.

Széchenyi pesti tervei, válogatta Bácskai Vera és Nagy Lajos, Szépirodalini Könyvkiadó 1985

Kecskeméty Aurél: Gróf Széchenyi István utolsó évei és halála 1849-1860, Szépirodalmi Könyvkiadó, Bpest 1987

"Diszharmonia és Vakság" Széchenyi István utolsó napjainak dokumentumai, válogatta: FenyÉErvin, Helikon, Bpest 1988

Gróf Széchenyi István gondolatainak gyíjteménye, válogatta: Környei Attila, IKVA, Bpest 1991

Tanulmányoknak, cikkeknek (fÉleg külföldön megjelent), sokszor hiányosan fénymásolt szövegeit volt alkalmunk olvasni, tanulmányozni, ezek között: Dr. Heckenaszt DezsÉ, Kosáry Domokos, Gergely András, Bárány György, Spira György, Bácskai Vera, Tilkovszky Loránt, Lackó Mihály cikkeit, írásait, valamint a

Révay nagy Lexikon és az Irodalmi Lexikon megfelelő címszavai alatt talált utalások bizonyultak hasznos forrásnak.

Megjegyzés:

E nagyszerű tanulmány születése után jelent meg **Kocsis István** (kiváló történész-drámaíró-nemzetpolitikus) munkája: "**Széchenyi, A magyarságtudat regénye**" Budapest 2002, Püski.

Szabad legyen itt kifejeznem köszönetemet Harkay Róbertnek, a new-yorki Széchenyi Társaság elnökének, aki megkért arra, hogy 1990-ben emlékezzek Széchenyire, a Társaság ünnepi gyűlésén, valamint Dr. Nadas Jánosnak aki megbízott, hogy a Clevelandban (Ohio állam, USA) évente rendezett Magyar Találkozón 1990-ben "Széchenyi az ember és a magyar" címmel emlékezzünk a "legnagyobb magyarról" és Rev. Meskó Lajos piarista atyának, aki "jó tanárként vigyázta az írást" és javított ahol kellett, végül Dr. Marx György, az Eötvös Társulat elnökének, aki meghívásával alkalmat adott, hogy otthon is, közel negyven év után kifejezhettem tiszteletemet a mindig "korszerű" nagy hazafi iránt. Végül hálás köszönet azoknak a magyar testvéreimnek (Pasasit és környékére), akik a hazautazás anyagi gondját osztották meg önkéntes, szíves adományaikkal!

N. M. I.

A. M. P. I.

Előadás az Eötvös Társulat centenáriumi közgyűlésén, 1991. október 19. - Mustos N. István 1947-ben érettségizett a veszprémi piarista gimnáziumban. 1956-ban hagyta el Magyarországot. A teológiát Rómában végezte, 1966-ban szerzett matematika-fizika-tanári oklevelet. 1969-től iskolaigazgató volt Pennsylvániában. Jelenleg a Szt. István templom plébánosa Passaicban (New-Jersey), a piarista rend tagja.